

جریان ها و سازمانهای سیاسی در ایران معاصر

تدریس: الهه صادقی-عضو گروه علوم سیاسی

جریان های سیاسی پدیده ای بسیار مهم و نقش آفرین در تاریخ سیاسی و تحولات جامعه به شمار می آیند. مقصود از جریان سیاسی، یک حرکت سیاسی پویا و زنده است که با برخورداری از ایدئولوژی مشخص و گرایش های فکری درونی به مدد رهبران خود بر نظام سیاسی و نیز اقشار مختلف جامعه تأثیر می گذارد و جبهه، جناح، حزب، سازمان یا نهاد و گروه ویژه خود را بنیان می نهد.

هدف نهایی جریان های سیاسی، کسب قدرت و استقرار نظام سیاسی مورد نظر است که آن را از طریق راهبردها و راهکارهای مختلف پی می گیرند. کارکردهای یک جریان فکری سیاسی به اختصار شامل شناسایی و معرفی رهبر یا رهبران، کادرسازی، بسیج مردم؛ تشکیل حکومت، مشروعیت بخشی به دولت، کارگردانی قدرت در جامعه، حمایت و پشتیبانی از دولت، جهت دهی به افکار عمومی و فرهنگ سازی، حمایت و پشتیبانی از احزاب، نهادها و تشکل های وابسته به خود، ائتلاف با برخی از جریان های رقیب، از مشروعیت اندازی جریان رقیب و براندازی آن، دفاع از دولت، احزاب، نهادها و تشکل های وابسته به خود هنگام بحران های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی می گردد. کارکردهای مذکور نشانگر آن است که جریان ها سیاسی تا چه اندازه ای در سرنوشت یک نظام سیاسی و ملت نقش آفرینند و سلامت و انحراف آنان در عاقبت کار افراد و جامعه چقدر تعیین کننده است؟ حیات سیاسی یک کشور، سنت و گذشته سیاسی مردم، وضعیت حال و آینده آنان از کارگردانی این جریان ها متأثر است. شناخت صحیح مسائل سیاسی هر جامعه و تحلیل درست از وقایع، بدون شناخت ماهیت جریان های فکری سیاسی ناممکن است. بنابراین هدف این درس، شناخت و تحلیل از جریان ها و سازمان های سیاسی ایران معاصر است. بنابراین با توجه به اهمیت جریان های سیاسی ابتدا لازم است به تعریف جریان و تفاوت آن با واژه های همگن نظیر جناح، حزب، جبهه فکری و... بپردازیم و سپس کارکردهای جریان سیاسی بیان گردد و در ادامه جریان های سیاسی در ایران معاصر ترسیم گردد.

سرفصل های درس جریان ها و سازمان های سیاسی ایران معاصر

جلسه اول:

✓ تعریف لغوی و اصطلاحی جریان سیاسی

✓ بررسی تفاوت جریان سیاسی با حزب، جناح، جبهه فکری، گروه های ذی نفوذ و...

✓ بیان کارویژه های جریان سیاسی

جلسه دوم: بیان برخی ایدئولوژی های مکاتب فکری وارد شده در ایران نظیر لیبرالیسم، سوسیالیسم، ناسیونالیسم و...

جلسه سوم: جریان سیاسی دوران ماقبل مشروطه که به سه گرایش فکری تقسیم بندی می شود که به شرح ذیل است:

۱. جریان فکری ناسیونالیسم

✓ ناسیونالیسم نوگرا-باستان گرا

✓ ناسیونالیسم اصلاح گر

✓ ناسیونالیسم مصلحت جو

۲. جریان مذهبی

۳. سوسیالیسم: در این دوران شاهد شکل گیری اولین حزب سوسیال دموکرات با نام حزب اجتماعیون

عامیون در قفقاز هستیم که شعبه های آن در شهرهای تهران، گیلان، تبریز و... ایجاد شد

جلسه چهارم: جریان فکری دوران مشروطه: فعالیت جریان های فکری- سیاسی در این دوران به دو قسمت تقسیم می شود. از سال ۱۲۸۵ تا ۱۳۹۴ شاهد فعالیت این دو جریان در سطح جامعه و مجلس شورای ملی هستیم

• **جریان فکری اجتماعیون عامیون** که بعدها نام خود را به حزب دموکرات تغییر نام داد

• **جریان مذهبی- اعتدالیون**

از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۹ شاهد سه گرایش فکری- سیاسی متفاوت هستیم

✓ حزب دموکرات

✓ حزب اعتدالی

✓ حزب اقلیت در مجلس شورای ملی به نام هیات علمیه

از سال ۱۲۹۴ تا کودتای ۱۲۹۹ به دلیل شورشهای محلی و حضور بیگانگان در اقصی نقاط کشور، شاهد کم رنگ شده فعالیت حزب های نام برده هستیم؛ اما به دلیل شرایط نامساعد و تضعیف قدرت مرکزی برای اولین بار در این دوران، شاهد جریان **فکری کمونیسم** در منطقه گیلان هستیم که با کودتای ۱۲۹۹ از بین رفت

همچنین در این دوران شاهد فعالیت مجدد **ناسیونالیسم اقتدارگرا و نوگرا** برای ایجاد یک دولت متمرکز هستیم از سال ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۴ نیز شاهد سه گرایش فکری هستیم:

✓ حزب دموکرات، حزب اعتدالیون و بی طرف ها با یکدیگر ائتلاف کرده و **حزب اصلاح طلب** را ایجاد نمودند

✓ **حزب تجدد-اصلاح طلبان جوان**

✓ **حزب سوسیالیستی**

جلسه پنجم: جریان های سیاسی دوران پهلوی اول

- -**ناسیونالیسم نوگرا** - نمایندگان آنان در حزب تجدد فعالیت می کردند
- **سوسیالیستی** به نمایندگی سلیمان میرزای اسکندری
- **کمونیستی** - به نمایندگی تقی ارانی
- **مذهبی** - به دلیل فعالیت های ضد مذهبی رضاشاه پهلوی، فعالیت و عملکرد جریان مذهبی محدود شده بود، اما این امر بدین معنا نبود که فعالیت این جریان متوقف شود. در دوران رضا شاه پهلوی، ایت الله حائری حوزه علمیه قم را تاسیس کرد و بسیار رونق گرفت و...

بررسی و تحلیل عوامل موثر در انحطاط پهلوی اول

جلسه هفتم: جریان فکری سیاسی دوران پهلوی دوم: در جلسه هفتم ابتدا تمام جریان های سیاسی که در این دوران فعالیت کرده اند، نام برده و سپس جریان مذهبی در دهه ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰ توضیح داده می شود

۱-جریان مذهبی

جریان مذهبی - سیاسی از دهه ۱۳۲۰-۱۳۴۰

✓ انجمن ها و تشکل های مذهبی نظیر انجمن تبلیغات اسلامی؛ جامعه تعلیمات اسلامی ؛ فداییان اسلام و...

همچنین در کنار فعالیت این انجمنها، شاهد فعالیت مذهبی حوزه علمیه قم هستیم. در سال ۱۳۱۵ آیت الله حائری فوت کرده و از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۴۰ مرجعیت حوزه علمیه قم به آیت الله بروجردی منتقل می شود. در این دوران شاهد عملکرد سه نوع گرایش روحانیت هستیم. روحانیون غیر سیاسی، میانه رو و سیاسی - انقلابی هستیم

۲- ملی گرایان

۳- جریان چپ-مارکسیستی

۴- سلطنت طلبان

جلسه هشتم: در این جلسه جریان مذهبی- سیاسی از دهه ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ بیان و فعالیت هویت مولفه اسلامی ، جبهه آزادی بخش ، حزب ملل اسلامی توضیح داده می شود

✓ هویت مولفه اسلامی

✓ جبهه آزادی بخش

✓ حزب ملل اسلامی

✓ نهضت آزادی (دیدگاه التقاطی)

جلسه نهم: فعالیت فکری و سیاسی نهضت آزادی بیان می گردد

جلسه دهم: جریان فکری - سیاسی ملی گرایان

✓ جبهه ملی- در این جلسه تاسیس و فعالیت جبهه ملی و نقش آن در تحولات سیاسی ایران بیان می گردد

جلسه یازدهم: جریان فکری سیاسی چپ (مارکسیستی): در این جلسه جریانها و سازمان ها با گرایش های چپ بیان و سپس عملکرد و فعالیت های سیاسی سازمان مجاهدین خلق و سازمان چریکی فدائیان خلق بیا می گردد

- ✓ سازمان مجاهدین خلق
- ✓ سازمان چریکی فدائیان خلق
- ✓ حزب توده

جلسه دوازدهم: فعالیت سیاسی حزب توده در این دوران ارائه می گردد

جلسه سیزدهم: در این جلسه فعالیت جریانی موسوم به سلطنت طلبان بیان می گردد که زیر مجموعه این جریان چند حزب فعالیت می کردند که به شرح ذیل است:

- ✓ حزب مردم
- ✓ ایران نوین
- ✓ رستاخیز و...

جلسه چهاردهم: عوامل تاثیر گذار بر سقوط پهلوی دوم و بنیان گذاری نظام جمهوری اسلامی ایران به تفصیل بیان می گردد

جلسه پانزدهم: تاسیس شورای انقلاب و نحوه فعالیت آن و سپس فعالیت دولت موقت مهندس بازرگان تا دوران ریاست جمهوری دکتر ابراهیم رئیسی بیان می گردد. همچنین فعالیت احزاب تاثیر گذار نظیر سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی بیان می گردد

جلسه شانزدهم: بیان فعالیت حزب جمهوری اسلامی ، جامعه روحانیت مبارز و مجمع روحانیون مبارز بیان می گردد

جلسه هفدهم: بیان تفاوت دو جریان اصولگرایی و اصلاح طلبی با ذکر حزبهای فعال در دوران نظام جمهوری اسلامی ایران

منابع:

- دارابی، علی جریانهای سیاسی در ایران
- مجتبی زاده، علی، جریان شناسی در ایران معاصر
- جعفریان، رسول، جریان های مذهبی و سیاسی از سال ۱۳۲۰-۱۳۵۷
- مظفری، آیت، جریانهای سیاسی ایران
- شادلو، عباس، احزاب و جناح های سیاسی در ایران امروز
- شادلو، عباس، تکثرگرایی جریان اسلامی
- رهنما، علی (۱۳۸۴)، نیرو های مذهبی بر بستر حرکت نهضت ملی، گام نو.
- امیر احمدی، هوشنگ (۱۳۸۱)، ایران پس از انقلاب، مرکز بازشناسی اسلام و ایران.